

УДК 373.2.091.2:17.021(045)

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310-2020-94-1-255-264>

ПОЛІКУЛЬТУРНЕ ВИХОВАННЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОЗВИТКУ ДУХОВНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

А. І. Чаговець

ORCID 0000-0003-0680-3165

О. О. Курганнікова

ORCID 0000-0002-5014-7743

У статті розкрито сутність і особливості полікультурного виховання дітей дошкільного віку в умовах сучасного світу; визначені задачі, що постають перед полікультурним вихованням; обґрунтовано завдання виховання духовності та високих моральних почуттів дошкільника на заняттях з іноземної мови. Проведено аналіз понять «духовність» і «полікультурне виховання». Розкрито шляхи виховання духовності дітей дошкільного віку. Показано, що духовність, людяність, толерантність, товарицькість, повага до людей різних національностей та інші високоморальні якості не передаються у спадок, а їх потрібно виховувати у кожному поколінні починаючи з дошкільного віку. Виховання розуміється як процес духовної взаємодії закладу дошкільної освіти, родини і дитини, як глибоке спілкування педагога з вихованцем у процесі ігрової діяльності на заняттях з іноземної мови.

Знайомство дошкільників з різноманітністю культур, можливість їх самореалізації в полікультурному світі при збереженні взаємозв'язку з рідною мовою, традиціями та культурою сприяє, на наш погляд, безконфліктній ідентифікації особистості у багатокультурному суспільстві та їх інтеграції до полікультурного світового простору. Полікультурна спрямованість іншомовного спілкування дошкільників на заняттях з іноземної мови стає невід'ємним фактором формування толерантної свідомості та високоморальних людських якостей.

Метою статті є розкриття проблеми полікультурного виховання дітей дошкільного віку у сучасних умовах розвитку полікультурного суспільства.

Ключові слова: *духовна культура, духовність, полікультурне виховання, дитина дошкільного віку, високоморальні людські якості.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. На сучасному етапі розвитку суспільства перед закладами освіти постають нові цілі виховання. У сучасній освітній системі центром є особистість, яка виховується та розвивається у полікультурному середовищі. Духовність, людяність, толерантність, товариськість, повага до людей різних національностей не передаються у спадок, їх потрібно виховувати у кожному поколінні. І чим раніше розпочати процес виховання цих якостей, тим швидше і міцніше вони засвоюються, стають більш стійкими.

Заклад дошкільної освіти виступає першою сходинкою в системі безперервної освіти і саме у ньому закладається фундамент розвитку особистості. Саме в дошкільному віці відбувається формування уявлень про різноманіття культур і їх взаємозв'язок; виховання позитивного ставлення до культурних відмінностей; розвиток умінь і навичок взаємодії носіїв різних культур на основі толерантності та взаєморозуміння. «Спочатку кожній людині необхідно ідентифікувати себе в різноманітному етнокультурному просторі, для чого потрібно усвідомити, звідки він сам. Ставлення до свого «я» відіграє важливу роль в формуванні цілісної особистості. Знання свого етнічного «я» необхідне не лише з цікавості, а й для успішної інтеграції особистості в поліетнічне, полікультурне середовище» (Гогоберідзе, 2008, с. 10).

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Аналіз психолого-педагогічної літератури з питань полікультурного виховання як передумови розвитку духовності дітей дошкільного віку показав, що значна частина досліджень присвячена проблемі ознайомлення дітей дошкільного віку з національними культурами (Е. Бабунова, Т. Бабиніна, Е. Бараханова, М. Богомолова, В. Ботнар, Е. Вертякова, Е. Суслова, Т. Черник, Т. Чиркова та інші), а також навчання дітей другої мови (І. Вронська, Е. Бахталіна та інші). Окрім вищезазначених, «проблеми полікультурної освіти у другій половині ХХ ст. аналізували у своїх дослідженнях такі зарубіжні та українські науковці: Д. Бенкс, М. Хінт, В. Міллер, С. Ніето, В. Подобед, В. Матіс, Г. Дмитрієв, З. Гасанов, Т. Рюлькер, С. Наушабаєва, Л. Голік, Г. Левченко, Т. Клиненко, М. Красовицький. ХХІ століття посилює інтерес до цієї проблеми, зокрема і в Україні. На сторінках вітчизняних педагогічних видань останніми роками з'явилися праці Е. Антипової, В. Бойченко, В. Болгарінової, Л. Горбунової, І. Лощенової, Н. Сейко, О. Сухомлинської та інших, у яких досліджуються процеси становлення ідей

полікультурності, їх зв'язок із національною освітою тощо» (Яківчук, 2014, с. 148).

«Філософські та культурологічні аспекти з позицій української державності, ідеалів і норм загальнолюдських цінностей, співіснування різних національностей висвітлювалися Г. Ващенком, В. Винниченком, Б. Грінченком, М. Грушевським, М. Драгомановим, І. Огієнком, К. Ушинським. Так, у роботах Ю. Бромля, М. Євтуха, В. Заслуженюка, В. Присакаря, О. Римаренка, П. Толочка О. Гаганової, О. Джуринського, М. Красовицького, А. Ліфєрова, А. Реана, А. Шмельова привернуто увагу до необхідності розробки теорії етносу й міжнаціональних відносин. Автори досліджують питання співвідношення держави й нації, систему форм і засобів міжнаціонального спілкування, етнічну толерантність у зв'язку з духовним розвитком дітей та молоді, особливості етнонаціональної політики на сучасному етапі розвитку країни тощо» (Шапаренко, Рибка, 2010, с. 222-223).

У результаті вивчення феномену полікультурності українськими науковцями (І. Лощенова, Н. Терентьєва та інші) було встановлено, що полікультурне виховання – це одночасне набуття знань та відповідне виховання, «передача більш точної та докладної інформації при повазі до груп меншин, подоланні упереджень та заохоченні терпимості, сприянні досягнень ідеалів демократії та плюралізму» (Степаненко, 2005, с. 43).

Хоча полікультурне виховання як передумова розвитку духовності дошкільників стало предметом дослідження багатьох науковців, все ж потребує належної уваги.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується означена стаття. На сучасному етапі розвитку суспільства не викликає сумніву той факт, що основним елементом міжнаціональних відмінностей є культура, духовність. І саме тому для більш глибокого вивчення етнічних культур важливо враховувати їх сучасний стан, сучасну реальність, а вивчення традиційного, історично сформованого уявлення про національні традиції та культурні традиції інших народів недостатнє.

«Проблема співвідношення загальнолюдських і національних пріоритетів привернула увагу громадських діячів і педагогів. У вітчизняній освіті відбувається твердження етнокультурного підходу, спрямованого на організацію виховно-освітньої сфери в дусі національних традицій з урахуванням досвіду інших країн» (Каразогло, 2016, с. 84).

Мета статті – теоретично обґрунтувати особливості впливу полікультурного виховання дітей дошкільного віку на розвиток їх духовності в умовах сучасного розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Згідно з вимогами Освітньої програми для дітей від двох до семи років «Дитина» перед закладами дошкільної освіти постає завдання «формування основ світогляду цілісної, життєво активної, гуманістично спрямованої особистості – громадянина(ки) демократичного суспільства, який(а) у своїй життєдіяльності буде сповідувати національно-культурні, загальнолюдські та громадянські цінності» (Освітня програма «Дитина», 2016, с. 4).

«Полікультурність дитини дошкільного віку передбачає сформованість здатності сприймати розмаїття культур, здатність закладу дошкільної освіти створити умови для формування толерантності, а це, у свою чергу, сприяє формуванню національної свідомості, патріотизму, інтеркультурної комунікації особистості» (Шапаренко, Рибка, 2010, с. 223-224).

У межах нашого дослідження ми передбачаємо, що полікультурне виховання є основою духовного розвитку дошкільників. А. Богуш (2002) визначає духовний розвиток особистості як «ієрархію мети, мотивів та потреб, виходячи з яких особистість оцінює себе, інших, довкілля, і найсуттєвішими для духовного розвитку є такі потреби: самоповага, пізнання світу, себе, сенс життя, сприймання та створення краси, здійснення добра та справедливості, досягнення психологічної досконалості» (с. 54).

Полікультурне виховання розуміється як психолого-педагогічний процес, що передбачає облік культурних і виховних інтересів різних національних та етнічних меншин і передбачає: адаптацію особистості до різних цінностей в ситуації існування безлічі різномірних культур; взаємодія між людьми різних традицій; орієнтацію на діалог культур; відмову від культурно-освітньої монополії щодо інших націй і народів. Процес полікультурного виховання охоплює всі сфери життєдіяльності освітньої установи і спрямований на формування високоморальної особистості, здатної до здійснення власної оціночної діяльності, самостійного вибору та дотримання життєвої позиції, заснованої на сталих моральних переконаннях.

Сучасний етап розвитку нашого суспільства характеризується низкою змін у різноманітних сферах економіки, культури, техніки, освіти та інших, що супроводжується прискореним розвитком усіх сторін суспільного життя. Однією з них є взаємодія різних традицій, народів, країн світу між собою, що вимагає знання і використання іноземної мови в діалозі культур і цивілізацій. Можна стверджувати, що настала епоха білінгвізму, коли

кожній людині необхідно вільно володіти щонайменше двома мовними системами – системою рідної мови і системою іншої іноземної мови.

Отже, під полікультурним вихованням ми розуміємо розвиток у дітей здатності шанобливо сприймати етнічне розмаїття та культурну самобутність людських етносів. Що є невід'ємною частиною формування у дошкільнят толерантності та інших моральних якостей.

Проаналізувавши психолого-педагогічну літературу, можна зробити висновок, що полікультурне виховання вирішує наступні завдання:

- адаптація людини до цінностей багатонаціональних культур;
- формування розуміння рівноцінності культур різних народів і націй;
- навчання взаємодії між людьми і різними традиціями;
- орієнтація на діалог культур.

На думку О. Джуринського (2004), можна виділити такі педагогічні принципи, на яких базується полікультурне виховання:

- виховання людської гідності і високих моральних якостей;
- виховання толерантності, готовності до взаємного співробітництва;
- виховання для співіснування соціальних груп різних рас, релігій, етносів (с. 268).

Провідна педагогічна ідея полікультурного виховання полягає у пробудженні у дітей дошкільного віку зацікавленості до культури різних народів шляхом знайомства з традиціями та звичаями, побутом та працею, мовою та пам'ятками. А також шанобливого ставлення до неї.

Полікультурне виховання доцільно проводити у наступній послідовності:

- національне виховання, що розуміється як прищеплення любові і поваги до свого народу, гордості за його культурно-історичне досягнення;
- ознайомлення дітей з людьми найближчого національного оточення, формування доброзичливого ставлення до однолітків і дорослих інших національностей на основі вивчення звичаїв і традицій сусідніх народів на заняттях з іноземної мови;
- ознайомлення з етнічною самобутністю віддалених народів і формування емоційно-позитивного ставлення до національного різноманіття планети.

Результати освіченості дітей з полікультурного середовища можуть бути сформульовані наступним чином:

- засвоєння основ патріотичних і громадянських почуттів;
- розвиток етнічної ідентичності дитини;

- становлення етнотолерантності і загальних толерантних установок у дошкільнят;
- накопичення ціннісного ставлення, інтересу до культури рідної країни, свого етносу та інших народів і національностей;
- накопичення досвіду суб'єкта діяльності і поведінки в процесі засвоєння культури різних видів, зокрема народної культури і мистецтва.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку.

На нашу думку, розпочинати процес виховання духовних якостей особистості необхідно саме у закладах дошкільньої освіти. Вчені стверджують, що саме діти дошкільного віку більш гнучкі та сприятливі до засвоєння полікультурних уявлень, оскільки в перші роки життя формуються духовні якості особистості. Сформована у ранньому віці повага до традицій і культури іншого народу створює міцну основу майбутнього розвитку особистості.

Таким чином, можна стверджувати, що полікультурне виховання – спосіб формування світогляду відкритої, толерантної, з високими моральними цінностями особистості зі сформованим ставленням до свого народу, яка розуміє різні культури за допомогою засобів матеріальної і духовної культури.

Отже, окреслене нами коло питань суттєво актуалізує проблему полікультурного виховання дітей дошкільного віку через упровадження полікультурних освітніх заходів, інтегрування інформації етнічного змісту у заняття іноземної мови, виховні заходи, формування навичок толерантного міжнаціонального спілкування та взаємодії в дитячому і дорослому оточенні.

Окрім цього, можна з упевненістю сказати, що розвиток міжнаціональних почуттів дошкільників на заняттях з англійської мови можливий лише в тому випадку, якщо педагогічно правильно організувати роботу за спеціально розробленою програмою, що забезпечить взаємодію у системі «педагог-дитина-сім'я». Робота за такою програмою дозволить забезпечити максимальне занурення дитини в освітньо-виховний простір як у закладі дошкільньої освіти, так і в родині. Саме ці питання потребують подальшого вивчення.

Література

1. Базовий компонент дошкільньої освіти. Науковий керівник А. М. Богуш. Київ : Видавництво, 2012. 26 с.
2. Богуш А. М. Українське народознавство в дошкільному закладі: навч. посіб. 2-е вид., доп. Київ : Вища школа, 2002. 406 с.

3. Джуринский А. Н. Развитие образования в современном мире: учеб. Москва : ВЛАДОС, 2004. 597 с.
4. Каразоглю (Геділ) Ф. Полікультурне виховання дошкільників в умовах сучасного освітнього простору. *Науковий вісник Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського*. 2016. № 2. С. 83-88. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_2_18 (дата звернення: 15.01.2020).
5. Крутий К. Л. Технологія формування полікультурної особистості (конспекти занять з українського народознавства з дітьми старшого дошкільного віку) Запоріжжя : ТОВ «ЛІПС» ЛТД. 2010. 220 с.
6. Освітня програма для дітей від двох до семи років «Дитина»: наук. кер. проекту В. О. Огнев'юк; авт. кол.: Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, Н. І. Богданець-Білоskalенко та ін. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ : 2016. 304 с.
7. Педагогическая диагностика как инструмент познания и понимания ребенка дошкольного возраста: научн. изд. пособ. в 3 ч. Санкт-Петербург, РГПУ им. А. И. Герцена, Ч. 2: Педагогическая диагностика социокультурного опыта ребенка дошкольного возраста. 2009. 213 с.
8. Степаненко І. В. Духовність і життєва компетентність. *Філософська думка*. 2005. № 6. С. 40-55.
9. Шапаренко Х., Рибка Ю. Духовний розвиток дошкільників як складова полікультурного виховання. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2015. № 24. С. 221-229.
10. Яківчук Г. Актуалізація полікультурного виховання школярів засобами українських традицій та фольклору. *Нова педагогічна думка*. 2014. № 3. С. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_3_37 (дата звернення: 15.01.2020).

References

1. Boghush, A. M. (2012). *Bazovyj komponent doshkil'noji osvity [The basic component of preschool education]*, 26. Kyiv: Vydavnytstvo (ukr).
2. Boghush, A. M. (2002). *Ukraiinske narodoznavstvo v doshkilnomu zakladi: navch. posib. [Ukrainian ethnography in a preschool institution: tutorial]*, 406. 2-d ed., add. Kyjiv: Vyshha shkola (ukr).
3. Dzhurynsky, A. N. (2004). *Razvytye obrazovaniya v sovremennom myre: ucheb. [Development of education in the modern world: textbook]*, 597. Moscow: VLADOS (rus).
4. Karazohlu, (Hedil) F. (2016). *Polikulturene vykhovannia doshkilnykiv v umovakh suchasnoho osvitynoho prostoru [Multicultural education of preschoolers in the modern educational space]. Naukovy visnyk Mykolaiivskoho natsionalnoho universytetu im. V. O. Sukhomlyns'koho, 2, 83-88. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdup_2016_2_18 (date of appeal: 15.01.2020) (ukr).*
5. Krutyj, K. L. (2010). *Tekhnologiya formuvannya polikulturnoi osobystosti (konspekty zanyat z ukraiinskoho narodoznavstva z ditmy starshoho doshkilnoho viku) [Technology of formation of multicultural personality (summaries of classes on Ukrainian ethnography with children of senior preschool age)]*, 220. Zaporizhzhya: TOV "LIPS" LTD (ukr).

6. Ohneviuk, V. O. (scientific director of the project); Bielienska, H. V., Bohinich, O. L., Bohdanets-Biloskalenko, N. I., et al. (2016). *Osvitnia prohrama dlia ditey vid dvokh do semy rokiv "Dytyna" [Educational program for children from two to seven years "Child"]*, 304. Borys Hrinchenko University. Kyiv (ukr).
7. *Pedagoghycheskaja dyaghnostyka kak ynstrument poznanyja y ponymanyja rebenka doshkolnogo vozrasta [Pedagogical diagnosis as a tool for cognition and understanding of a preschool child]: nauchn. izd. posob. in 3 parts* (2019). Saint-Peterburg, RGPU im. A. Y. Gertsena, P. 2: *Pedagogicheskaya diagnostika sotiokulturnogo opyta rebenka doshkolnogo vozrasta* (rus).
8. Stepanenko, I. V. (2005). Dukhovnist i zhyttieva kompetentnist [Spirituality and life competence]. *Filosofska dumka*, 6, 40-55 (ukr).
9. Shaparenko, Kh., & Rybka, Yu. 2015. Dukhovny rozvytok doshkilnykiv yak skladova polikulturnoho vykhovannya [Spiritual development of preschoolers as a component of multicultural education]. *Naukovi zapysky kafedry pedagoghiky*, 24, 221-229 (ukr).
10. Yakivchuk, H. (2014). Aktualizatsiya polikulturnoho vykhovannya shkolyariv zasobamy ukrainijskykh tradytsiy ta folkloru [Actualization of multicultural education of schoolchildren by means of Ukrainian traditions and folklore]. *Nova pedahohichna dumka*, 3, 147-151. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2014_3_37 (date of appeal: 15.01.2020) (ukr).

ПОЛИКУЛЬТУРНОЕ ВОСПИТАНИЕ КАК ПРЕДПОСЫЛКА РАЗВИТИЯ ДУХОВНОСТИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

А. И. Чаговец, О. А. Курганникова

В статье раскрыта сущность и особенности поликультурного воспитания детей дошкольного возраста в условиях современного мира; определены задачи, стоящие перед поликультурным воспитанием; обоснованы задачи воспитания духовности и высоких моральных чувств дошкольника на занятиях по иностранному языку. Проведен анализ понятий «духовность» и «поликультурное воспитание». Раскрыты пути воспитания духовности детей дошкольного возраста. Показано, что духовность, человечность, толерантность, общительность, уважение к людям разных национальностей и другие высоко нравственные качества не передаются по наследству, а их нужно воспитывать в каждом поколении начиная с дошкольного возраста. Воспитание понимается как процесс духовного взаимодействия заведения дошкольного образования, семьи и ребенка, как глубокое общение педагога с воспитанником в процессе игровой деятельности на занятиях по иностранному языку.

Знакомство дошкольников с разнообразием культур, возможность их самореализации в поликультурном мире при сохранении взаимосвязи с родным языком, традициями и культурой способствует, на наш взгляд, бесконфликтной идентификации личности в поликультурном обществе и их интеграции в поликультурное мировое пространство. Поликультурная направленность

инойязычного общения дошкольников на занятиях по иностранному языку становится неотъемлемым фактором формирования толерантного сознания и высоконравственных человеческих качеств.

Целью статьи является раскрытие проблемы поликультурного воспитания детей дошкольного возраста в современных условиях развития поликультурного общества.

Ключевые слова: духовная культура, духовность, поликультурное воспитание, ребенок дошкольного возраста, высоконравственные человеческие качества.

MULTICULTURAL EDUCATION AS A PREREQUISITE FOR THE DEVELOPMENT OF SPIRITUALITY OF PRESCHOOL CHILDREN

A. I. Chagovets, O. O. Kurhannikova

The article reveals the essence and features of multicultural education of preschool children in the modern world; identified the challenges facing multicultural education; substantiated the task of educating spirituality and high moral feelings of a preschooler in the classroom in a foreign language. The analysis of the concepts of "spirituality" and "multicultural education". The ways of educating spirituality of preschool children were disclosed. It is shown that spirituality, humanity, tolerance, sociability, respect for people of different nationalities and other high moral qualities are not inherited, but they must be educated in every generation from preschool age. Parenting is understood as a process of spiritual interaction between the institution of preschool education, the family and the child, as the deep communication of the teacher with the pupil in the process of playing activities in the classroom in a foreign language.

The familiarity of preschoolers with the diversity of cultures, the possibility of their self-realization in a multicultural world while maintaining interconnection with their native language, traditions and culture contributes, in our opinion, to conflict-free personality identification in a multicultural society and their integration into a multicultural world. The multicultural orientation of foreign language communication of preschoolers in classes in a foreign language becomes an integral factor in the formation of tolerant consciousness and highly moral human qualities.

The aim of the article is to disclose the problems of multicultural education of preschool children in modern conditions of the development of a multicultural society.

Key words: spiritual culture, spirituality, multicultural education, preschool child, highly moral human qualities.

Чаговець Алла Іванівна – доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики дошкільної освіти Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: chagoalla@gmail.com

Чаговец Алла Ивановна – доктор педагогических наук, доцент, профессор кафедры теории и методики дошкольного образования Коммунального учреждения

«Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: chagoalla@gmail.com

Chagovets Alla Ivanovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor of Department of Theory and Methods of Preschool Education, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (Kharkiv, Ukraine). E-mail: chagoalla@gmail.com

Курганнікова Ольга Олександрівна – викладач кафедри іноземної філології Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (м. Харків, Україна). E-mail: Olga_Pokosenko@ukr.net

Курганникова Ольга Александровна – преподаватель кафедры иностранной филологии Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно-педагогическая академия» Харьковского областного совета (г. Харьков, Украина). E-mail: Olga_Pokosenko@ukr.net

Kurhannikova Olha Oleksandrivna – teacher of Department of foreign philology, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy" of Kharkiv Regional Council (City Kharkiv, Ukraine). E-mail: Olga_Pokosenko@ukr.net